

Aneta Suchoń

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

suchon@amu.edu.pl

Prawne determinanty rozwoju spółdzielni rolniczych w krajach Unii Europejskiej. Aspekty europejskie, krajowe i regionalne

Legal Determinants of Development of Agricultural Cooperatives in the Countries of the European Union. European, National and Regional Aspects

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest próba oceny prawnych krajowych instrumentów (determinantów) wpływających na zakładanie i funkcjonowanie spółdzielni rolniczych. Problematyka ta jest szeroka, dlatego rozważania koncentrują się w pierwszej kolejności na ustawodawstwie francuskim i włoskim. Przedstawiono krótko ewolucję regulacji prawnych dotyczących spółdzielni rolniczych we wspomnianych krajach, ze szczególnym uwzględnieniem *Code rural* (francuski Kodeks rolny) oraz włoskiego Kodeksu cywilnego. Zaakcentowana została szeroka definicja spółdzielni rolniczych występująca we Francji oraz uproszczenia regulacji prawnych dotyczących działalności tych podmiotów we Włoszech. W dalszej kolejności rozważania koncentrują się na ustawodawstwie polskim. Wskazano na rozwój spółdzielczych grup producentów rolnych, do czego przyczyniły się w znaczącym stopniu zmiany regulacji prawnych. W konkluzji autorka stwierdziła, że ustawodawcy w starych państwach członkowskich Unii Europejskiej na przestrzeni lat wprowadzili liczne instrumenty prawne wpływające na uproszczenia w zakresie zakładania i funkcjonowania spółdzielni rolniczych. Natomiast prawodawca polski wprowadza stopniowo zmiany do różnych ustaw. Taka droga legislacyjna jest tylko czasowa i nie rozwiązuje problemów w sposób kompleksowy. Z tego powodu autorka korzystnie oceniła przygotowanie projektu ustawy o spółdzielniach rolników.

Słowa kluczowe: spółdzielnie; spółdzielnie rolnicze; Wspólna Polityka Rolna; spółdzielcze grupy producentów rolnych; spółdzielnie energetyczne

WPROWADZENIE

Spółdzielnie są ważnym elementem gospodarki państw członkowskich Unii Europejskiej, a szczególnie rolę odgrywają w rolnictwie¹. Umożliwiają one rozwój producentom rolnym i zwiększają ich konkurencyjność na rynku unijnym. Główną cechą spółdzielni jest to, że nie działają dla zysku własnego, lecz członków². Kooperacja jest potrzebna na różnych etapach prowadzenia działalności rolniczej – począwszy od zakupu środków produkcji, przez korzystanie z maszyn rolniczych, sprzedaż plonów, doradztwo, aż po przetwórstwo. Zrzeszenia rolnicze mają decydujące znaczenie w reprezentowaniu interesów rolników na szczeblu regionalnym, krajowym i unijnym. Współpraca producentów rolnych w formie spółdzielni stanowi wyraz integracji poziomej i pionowej w rolnictwie³. Do spółdzielni rolniczych zaliczyć należy podmioty zajmujące się prowadzeniem produkcji rolnej (gospodarstwa rolne) oraz inne – przejmujące choćby jeden z etapów tej działalności czy szerzej – działające w sektorze rolnym. Członkami tak rozumianej spółdzielni są przede wszystkim producenci rolni⁴.

Według danych statystycznych w państwach Unii Europejskiej funkcjonuje około 22 tys. spółdzielni rolniczych, a całkowity ich obrót przekracza 347 mld euro. Mają więcej niż 50% udziału w dostawach środków do produkcji rolniczej, a ponad 60% – w skupie, przetwórstwie i marketingu produktów rolnych⁵. Istotne są także rodzaje spółdzielni oraz struktura organizacyjna ruchu spółdzielczego. W niektórych państwach europejskich to właśnie dzięki rozszerzaniu przedmiotu działalności spółdzielni i dostosowywaniu go do potrzeb rolnictwa oraz wymogów Wspólnej Polityki Rolnej, a także rozbudowanej strukturze, dbającej o rozwój spółdzielni, podmioty spółdzielcze są w dobrej kondycji finansowej i w dużym stopniu wspierają gospodarstwa rolne spółdzielców⁶. Odnotować należy spółdzielnie zajmujące się prowadzeniem działalności rolniczej wytwórczej. Przykładem są landy wschodnie Niemiec, Bułgaria czy Słowacja.

¹ COGECA, *Development of Agricultural Cooperatives in the EU*, Brussels 2014, s. 6 i n.

² Zob. np. *International Handbook of Cooperative Law*, eds. D. Cracogna, A. Fici, H. Hagen, Berlin–Heidelberg 2013.

³ Zob. E. Dulfer, *The co-operative between member participation, the formation of vertical organizations and bureaucratic tendencies*, [w:] *Co-operatives in the Clash between Member Participation, Organizational Development and Bureaucratic Tendencies*, eds. E. Dulfer, W. Hamm, London 1985.

⁴ Tak: A. Suchoń, *Prawna koncepcja spółdzielni rolniczych*, Poznań 2016, s. 9 i n.

⁵ W poprzednim sprawozdaniu COGECA podano informację o 38 tys. spółdzielni, a taka zmiana spowodowana jest wyłączeniem z tej liczby francuskich CUMA (*Les Coopératives d'Utilisation de Matériel Agricole*, czyli małych spółdzielni użytkownika sprzętu rolniczego) oraz redukcją liczby spółdzielni w Grecji z uwagi na zmiany przepisów o rejestracji, a także konsolidacją spółdzielni. Tak: COGECA, *op. cit.*, s. 6 i n. Zob. też: W. Boguta, Z. Gumowski, K. Lachowski, *Organizacja mazowieckiego rynku rolnego poprzez tworzenie grup producentów rolnych na bazie prawa spółdzielczego*, Warszawa 2007, s. 27.

⁶ Zob. COGECA, *op. cit.*, s. 6 i n.

Mimo że Komisja Europejska w wielu dokumentach podkreśla, że ekonomia społeczna i spółdzielnie przyczyniają się do realizacji kluczowych celów Unii Europejskiej, takich jak polityka społeczna i zatrudnienie, rozwój regionalny czy rolnictwo, nie ma ogólnego unijnego aktu prawnego dotyczącego zakładania oraz spraw organizacyjnych spółdzielni⁷. Zagadnienia te są przedmiotem regulacji krajowych każdego państwa członkowskiego. Na rozwój spółdzielczości wpływ mają również czynniki pozaprawne, takie jak sytuacja gospodarcza i społeczna czy historia.

Celem artykułu jest próba oceny prawnych krajowych instrumentów (determinantów) wpływających na zakładanie i funkcjonowanie spółdzielni rolniczych. Przepisy prawne z reguły ożywiają spółdzielnie i powodują, że są formą albo nowoczesną, albo mało atrakcyjną w danych warunkach gospodarczych. Z uwagi na fakt, że problematyka ta jest szeroka, rozważania będą się koncentrowały na ustawodawstwie francuskim, włoskim i polskim.

REGULACJE PRAWNE DOTYCZĄCE SPÓŁDZIELNI ROLNICZYCH WE FRANCJI I WŁOSZECH

We Francji działa łącznie około 2,8 tys. spółdzielni rolniczych⁸ (bez CUMA)⁹; oprócz tego istnieją związki spółdzielcze, SICA¹⁰ oraz oddziały podmiotów spółdzielczych. Ich łączny obrót w 2004 r. wyniósł ponad 77 mld euro, by osiągnąć w 2014 r. ponad 84 mld euro. O dużej popularności tej formy prowadzenia działalności świadczy fakt, że dziewięciu spośród dziesięciu francuskich rolników to członkowie takich podmiotów. Stanowią one także istotne miejsce pracy dla ponad 150 tys. pracowników, przyczyniając się do wzrostu zatrudnie-

⁷ Komisja Europejska, *Biała Księga o przedsiębiorstwach spółdzielczych. Dokument konsultacyjny Unii Europejskiej*, Bruksela 2001, s. 5 i n.

⁸ W tym np. 250 spółdzielni mleczarskich, 690 spółdzielni wina, 250 spółdzielni owocowo-warzywnych, 181 spółdzielni zwierząt hodowlanych czy 172 spółdzielnie upraw rolnych i inne działające w rolnictwie. Tak: COGECA, *op. cit.*, s. 158 i n.

⁹ We Francji łącznie funkcjonuje ponad 21 tys. spółdzielni, we Włoszech – 41,5 tys., w Hiszpanii – 24 tys., Szwecji – 9,1 tys., Polsce – 8,8 tys. Poza UE: w Norwegii – 5,3 tys., na Ukrainie – 5,1 tys. Pod względem liczby członków spółdzielni na pierwszym miejscu jest Francja (23 mln), na drugim są Niemcy (20,5 mln), na trzecim – Włochy (13 mln), na czwartym – Wielka Brytania (8,4 mln), na piątym – Polska (około 8 mln). Jeżeli chodzi o zatrudnienie w spółdzielniach, najwięcej osób pracuje w tym sektorze we Włoszech (1,1 mln), Francji (900 tys.) i w Niemczech (830 tys.). W sześciu krajach (Austria, Cypr, Finlandia, Norwegia, Szwajcaria i Szwecja) ponad 40% populacji jest członkami różnych spółdzielni. Dane za: A. Piechowski, *Spółdzielczość w Unii Europejskiej*, [w:] *Rola i przyszłość spółdzielczości: gospodarka konkurencyjnej Polski*, „Biuletyn Forum Debaty Publicznej” 2012, nr 19, s. 32 i n.; Cooperatives Europe, *Performance Report. Key Figures 2005*, Brussels 2006; Cooperatives Europe Asbl, *2009 European Co-operatives Key Statistics*, Brussels 2009.

¹⁰ Spółdzielnie rolnicze wspólnego interesu. Zob. French Ministry of Agriculture and Fisheries, *Agricultural Cooperation in France*, Paris (wersja uaktualniona i przetłumaczona z j. francuskiego na j. angielski przez Coop de France, lipiec 2005), s. 16.

nia na obszarach wiejskich i do ich rozwoju¹¹. Prowadzenie działalności rolniczej na wsi wpływa pozytywnie na lokalny rozwój gospodarczy. Wspomnieć trzeba też o CUMA, czyli małych podmiotach spółdzielczych zbiorowego użytkowania sprzętu rolniczego. Są one rodzajem spółdzielni usług. Dzięki odpowiedniemu wyposażeniu wykonują zadania, które mają bezpośredni wpływ na prowadzenie działalności rolniczej. Celem CUMA jest ułatwienie działalności lub poprawa i zwiększenie produktywności gospodarstw rolnych¹². Obecnie istnieje we Francji ponad 13 tys. CUMA z ponad 230 tys. członków¹³.

Francuska spółdzielczość ma długą historię. W tym państwie spółdzielnie traktowano początkowo jak spółki handlowe. Niemniej podejmowano działania zmierzające do stworzenia odrębnych regulacji dotyczących stowarzyszeń spółdzielczych. Przykładem są chociażby propozycje z 1849 r. czy 1866 r. Ostatecznie w ustawie z dnia 24 lipca 1867 r. o spółkach¹⁴ na odrębne regulacje dotyczące stowarzyszeń spółdzielczych wskazuje już sama nazwa działu „spółki o zmiennym kapitale”¹⁵. W tym czasie działał P. Buchez, uznawany za jednego z pierwszych francuskich teoretyków spółdzielczości, zwłaszcza produkcyjnej (chodziło o spółdzielnie robotnicze)¹⁶.

Pierwsze unormowania dotyczące spółdzielni rolniczych występują w regulacjach dotyczących Crédit Agricole¹⁷ – bank Agricole wspierał rozwój tego rodzaju spółdzielni szczególnie przez udzielanie im specjalnych pożyczek. Między ustawą z dnia 5 listopada 1894 r.¹⁸ a dekretem z dnia 11 lutego 1939 r. weszło w życie kilkanaście aktów prawnych mających wpływ na funkcjonowanie spółdzielni¹⁹. Przykładowo w latach 1894–1895 uchwalono ustawy poświęcone spółdzielniom oszczędnościowo-pożyczkowym, w 1900 r. – ustawę o ubezpieczeniowych rolniczych spółdzielniach, w 1906 r. – o spółdzielniach rolniczych²⁰, w 1913 r. – o kasach kredytowych dla rybołówstwa, w 1915 r. – o spółdzielniach pracowników

¹¹ *Ibidem*, s. 3 i n.

¹² U. Ott, *Die landwirtschaftlichen Kooperativen in die Europäischen Gemeinschaft*, Berlin 1996, s. 149 i n.

¹³ Dane za: French Ministry of Agriculture and Fisheries, *op. cit.*, s. 3 i n. Według innych danych jest to ponad 11,5 tys. Tak: COGECA, *op. cit.*, s. 158 i n.

¹⁴ Loi du 24 Juillet 1867 sur les sociétés, Bulletin officiel n 1513, n 15328; A. Nast, *Code de la coopération*, Paris 1928, s. 217 i n.

¹⁵ R. Bierzanek, *Prawo spółdzielcze w zarysie*, Warszawa 1984, s. 22.

¹⁶ F.M. Bruggemann, *Genossenschaften in Frankreich. Die Rechtsstellung von Agrar Genossenschaften und Credit Agricole*, Münster 1985, s. 19–20 i n.

¹⁷ Zob. np. L. Coutant, *L'Evolution du droit cooperatif de ses origines à 1950: La double tendance vers son unification et son autonomie, la loi du 10 sept. 1947, la codification en cours*, Matot-Braine 1950, s. 45 i n.

¹⁸ Bulletin officiel n 28758.

¹⁹ C. Chômél, *Le cadre juridique et la gouvernance des coopératives agricoles*, [w:] C. Chômél, F. Declerck, M. Filippi, R. Mauget, O. Frey, *Les coopératives agricoles. Identité, gouvernance et stratégies*, Paris 2013, s. 66 i n.

²⁰ Bulletin officiel n 2798, n 48562.

produkcyjnych i spółdzielniach kredytowych, w 1917 r. – o spółdzielniach spóżywców i konsumentów, w 1923 r. – o spółdzielniach rzemieślników. Natomiast uchwalony w 1927 r. Kodeks pracy zawierał regulacje prawne poświęcone robotniczemu spółdzielniom wytwórczym²¹. Cechą charakterystyczną spółdzielczości francuskiej jest właśnie rozbudowana regulacja prawna i uwzględnianie specyfiki różnych rodzajów spółdzielni.

We Francji obecnie, poza ogólną ustawą nr 47-1775 z dnia 10 września 1947 r., istnieją także przepisy szczególne odnoszące się do wybranych branż spółdzielczości. Obszerne unormowania dotyczące spółdzielni rolniczych ustawodawca francuski wprowadził do *Code rural*²². Te rozbudowane regulacje zawiera Tytuł II części L art. 521-1 do 528-1²³ oraz Tytuł II części R art. 521-1 do R 529-2. Poza tym obowiązują dodatkowe przepisy zmieniające czy uzupełniające powyższe zasady, mające zastosowanie w niektórych rejonach Francji, np. w Nowej Kaledonii (Chapitre II: *Sociétés coopératives Agricoles*, art. R582-1 do R582-3). Zawarte w tych regulacjach zasady dotyczą: celów działalności spółdzielni rolniczych; wymagań odnoszących się do członków spółdzielni i podmiotów współpracujących; założenia spółdzielni, w tym zatwierdzenia przez Wysoką Radę Współpracy Rolnej (*Haut Conseil de la Coopération Agricole*); statutu; spraw finansowych; struktury organizacyjnej, w tym organów, zarządzania i kontroli; likwidacji, połączeń, podziału, a także częściowego przeniesienia aktywów. Problematyka jest zatem bardzo rozbudowana i szczegółowa. W świetle prawa francuskiego spółdzielnie rolnicze i ich związki należą do specjalnej kategorii przedsiębiorstw, różnych od spółek cywilnych i spółek handlowych²⁴. Zdaniem D. Hieza historycznie spółdzielnie rolników są jednymi z najstarszych typów spółdzielni. Mają szczególnie status prawny, ponieważ nie są związane ze spółką, tak jak inne rodzaje spółdzielni. Ich oryginalność wynika ze specyfiki rolnictwa, które jest tradycyjnie uważane za działalność cywilną, podczas gdy działalność innych spółdzielni konstytuują czynności handlowe²⁵.

Art. L 521-1 *Code rural* wskazuje, że celem spółdzielni rolniczych jest wspólne stosowanie przez producentów rolnych wszystkich właściwych środków zmierzających do ułatwienia lub rozwoju ich działalności gospodarczej oraz poprawy bądź zwiększania wyników tej działalności. Natomiast według R 521-1 cel spółdzielni

²¹ F.M. Bruggemann, *Genossenschaften in Frankreich. Die Rechtsstellung von Agrargenossenschaften und Credit Agricole*, Münster 1985, s. 21 i n.; R. Bierzanek, *op. cit.*, s. 23.

²² *Code rural et de la pêche maritime*, éd. H. Bosse-Platière, Paris 2012, s. 678–701, 1566 i n.

²³ Zob. P.G. Gourlay, *Coopératives agricoles*, Paris 1980. Na temat spółdzielni rolniczych we Francji zob. np. E.N. Martine, *Societes cooperatives et groupements agricoles*, « Revue de droit rural » 2000, n 281, s. 157–165; J.M. Gilardeau, J.P. Moreau, *Code rural: commenté et annoté*, Paris 1995, s. 10 i n.; R. Mellerio, B. Gréteau, *Les coopératives agricoles à l'heure des rapprochements capitalistiques*, « La Semaine Juridique Entreprise et Affaires » 2012, n 46, s. 18 i n.

²⁴ Zob. D. Hiez, *France*, [w:] *International Handbook of Cooperative...*, s. 398 i n.

²⁵ *Ibidem*.

rolniczych określony w ich statutach stanowi podejmowanie, niezależnie od sposobu i technik przez nie stosowanych, jednego lub więcej spośród następujących działań:

- zapewnianie lub ułatwianie produkcji, sprzedaż (w szczególności na eksport) produktów rolnych i leśnych pochodzących z gospodarstw członków spółdzielni bezpośrednio po ich zebraniu lub przechowywaniu, opakowaniu bądź przetworzeniu oraz poprawa produkcji, przechowywania, a także zarządzania jednym lub wieloma terenami leśnymi na rzecz członków spółdzielni,

- zapewnianie i dostarczanie swoim spółdzielcom produktów, urządzeń, narzędzi i zwierząt niezbędnych do prowadzenia działalności bądź do utrzymywania nieruchomości rolnych czy leśnych, pod warunkiem że przyczyniają się one do wytwarzania i przygotowywania niezbędnych produktów, w szczególności pasz dla zwierząt lub nawozów, oraz uczestniczenie w naprawie i konserwacji maszyn i narzędzi rolniczych,

- oferowanie członkom spółdzielni na wyłączny użytek ich gospodarstw rolnych i leśnych wszystkich niezbędnych usług, zwłaszcza udostępnianie sprzętu, maszyn rolniczych, środków utrzymywania i naprawy, zwierząt, środków służących wprowadzaniu udoskonaleń technicznych i kształcenia zawodowego, a także wsparcia placówek badawczych przeprowadzających eksperymenty i analizy, jak również odpowiednio wyspecjalizowanego personelu,

- ogólnie rzecz ujmując, prowadzenie na rzecz członków spółdzielni działań i prac właściwych dla zawodów rolniczych.

Wymienione powyżej czynności mogą być wykonywane przez spółdzielnie dla gospodarstw, które do nich należą lub które dzierżawią albo które zostały im przyznane. Co istotne, związki spółdzielni rolniczych mogą wykonywać takie same czynności, jak spółdzielnie rolnicze²⁶.

Członkiem spółdzielni rolniczej może być np. każda osoba fizyczna lub prawna o statusie rolnika lub leśnika, prowadząca działalność na obszarze terytorialnym funkcjonowania spółdzielni rolniczej albo prowadząca działalność, która odpowiada celom spółdzielni rolniczej bądź jest z nimi zgodna²⁷. Art. L 522-3 *Code rural* wymienia enumeratywnie także osoby fizyczne i prawne, które mogą być partnerami niewspółpracującymi, czyli nieprowadzącymi działalności rolniczej. Dotyczy to przede wszystkim pracowników stowarzyszeń, instytucji kredytowych czy izb regionalnych bądź departamentalnych, organizacji działających na rzecz rozwoju rolnictwa lub stowarzyszeń rolniczych międzybranżowych.

We Francji obowiązuje zasada swobody zakładania spółdzielni. Jednocześnie cechą charakterystyczną francuskiego modelu spółdzielczości jest terytorializm. Art. L 522-2 *Code rural* stanowi, że tylko rolnicy, którzy mieszkają i prowadzą działalność rolniczą na określonym terenie, mogą założyć spółdzielnię. Od 1973 r.

²⁶ C. Chômél, *op. cit.*, s. 66 i n.

²⁷ M. Filippi, *L'ancrage territorial des entreprises coopératives agricoles et le développement durable*, [w:] C. Chômél, F. Declerck, M. Filippi, R. Mauget, O. Frey, *op. cit.*, s. 196 i n.

można zaobserwować proces włączania inwestorów w poczet członków spółdzielni, choć ograniczono ich wkład do mniej niż 50% kapitału oraz do najwyżej 1/3 członków w Radzie Dyrektorów. Wszystkie spółdzielnie są zobowiązane do posiadania rezerw. Każdego roku lokują w nich 15% nadwyżki, do momentu gdy fundusz osiągnie wartość określonego kapitału. Spółdzielnie rolnicze dodatkowo powinny posiadać „rezerwę na wypadek wycofania udziałów”.

Na fundusz rezerw wpłacane są np. nadwyżki z działalności prowadzonej z nieczłonkami, z rezerw powstałych ze zmniejszenia się spółdzielni (*cooperative devolution*) czy spółek, których wspólnikami są spółdzielnie (tzw. spółki-córki)²⁸. Ustawodawstwo francuskie przewiduje, że w przypadku rozwiązania spółdzielni następuje przekazanie majątku (rezerw) innym spółdzielniom lub do organizacji charytatywnych działających w interesie rolnictwa. Wynika to przede wszystkim z faktu, że do cech charakterystycznych ruchu spółdzielczego należy przekazywanie spółdzielni z pokolenia na pokolenie. Poza tym rezerwy spółdzielni nie mogą być podzielone. Jeżeli chodzi o podatki w spółdzielniach rolniczych, to ordynacja podatkowa przewiduje zarówno opodatkowanie spółdzielni w ramach podatku nakładanego na osoby prawne, jak i zwolnienia z opodatkowania wyłącznie dla spółdzielni i związków działających zgodnie z ich zobowiązaniami statutowymi. Zwolnieniem z opodatkowania objęta jest działalność spółdzielni związana z zaopatrywaniem gospodarstw ich członków w środki produkcji oraz zbiorem i sprzedażą ich produkcji.

Spółdzielnie usługowe, takie jak CUMA (spółdzielnie użytkowania sprzętu rolniczego), lub spółdzielnie inseminacji zwierząt czy wielousługowe, które prowadzą działalność dostawczą i usługową oraz zajmują się zbiorem, zostały zwolnione z opodatkowania przez organy podatkowe²⁹. Zwolnienie jest dozwolone wyłącznie pod warunkiem przestrzegania wszystkich wymogów prawnych dotyczących ich działalności statutowej: podmiotu, partnerów współpracujących, okręgu terytorialnego, zasad osiągnięcia zysków itp.

Odnosząc się do spółdzielni w rolnictwie we Włoszech, trzeba nadmienić, że w 2008 r. było ich ponad 5,7 tys.³⁰, w tym: ponad 1,4 tys. spółdzielni usługowych, 978 – mleczarskich oraz producentów mleka, 1,155 tys. – owocowo-warzywnych, 502 producentów mięsa, 583 spółdzielni winiarskich i 341 producentów oliwek oraz 780 innych działających w rolnictwie³¹. Łączne ich obroty w 2010 r. wyniosły ponad 30 mld euro. Członkami było ponad 866,6 tys. producentów rolnych, a pracownikami – 90,573 tys.

²⁸ *Ibidem*, s. 519–545.

²⁹ Decyzja BOI-IS-FIELD-30-10-10 i n. Zob. C. Chômél, *op. cit.*, s. 109 i n.; French Ministry of Agriculture and Fisheries, *op. cit.*, s. 23 i n.

³⁰ Według innego źródła danych statystycznych spółdzielni działających w sektorze rolnym było ponad 7 tys. Tak: C. Borzaga, C. Carini, E. Costa, M. Carpita, M. Andreas, *Cooperation in Italy in 2008*, “Euricse Working Papers” 2012, No. 26, s. 3 i n.

³¹ COGECA, *op. cit.*, s. 61.

Na początku XX w. zjawisko spółdzielczości rolniczej stanowiło we Włoszech istotną siłę, co zostało uwzględnione również przez ustawodawcę. Spółdzielnie rolnicze zaczęły być popularne na wszystkich etapach związanych z działalnością rolniczą, tj. w procesie przechowywania, sprzedaży i przetwarzania produktów rolnych i zwierząt gospodarskich, ale także w uprawie gruntu czy udzielaniu kredytów dla rolników. Ustawa z dnia 7 lipca 1907 r. n. 526, dotycząca działań na rzecz małych spółdzielni rolniczych i małych stowarzyszeń rolniczych wzajemnego ubezpieczenia, wprowadzała dla tych podmiotów szczególne ulgi³². Natomiast dekret legislacyjny z dnia 8 czerwca 1919 r. n. 1016, dotyczący stosowania dodatkowego podatku od dochodu, o którym mowa w ustawie z dnia 17 listopada 1918 r. n. 1835 na rzecz spółdzielni budowy domów i dzierżaw rolnych zbiorowych, przewidywał dalsze ustępstwa na rzecz spółdzielni rolniczych co do dzierżaw rolnych zbiorowych³³. Z kolei dekret z dnia 8 czerwca 1936 r. n. 1231³⁴ porusza kwestie opodatkowania dochodów pochodzących z operacji przeprowadzanych przez winnice spółdzielcze, mleczarnie spółdzielcze i produkcji nabiału, konsorcja producentów i podobne, na produktach dostarczanych przez poszczególnych członków prowadzących działalność rolniczą. Dekret królewski z dnia 26 sierpnia 1937 r. n. 1706³⁵, zawierający tekst jednolity ustaw w sprawie kas wiejskich i rzemieślniczych, wprowadził reżim prawny dla spółdzielni, które miały za główny przedmiot działalności udzielanie kredytów rolnikom i rzemieślnikom, wspólnie lub pojedynczo³⁶.

Obecnie regulacje prawne dotyczące spółdzielni zawarte są we włoskim Kodeksie cywilnym. W ramach zmiany przepisów włoskiego Kodeksu rolnego z 2003 r., które weszły w życie w 2004 r., wprowadzono rozróżnienie między spółdzielniami o przeważającej wzajemności (*cooperativa a mutualità prevalente*) oraz wszelkimi innymi (art. 2512, 2513, 2514 w.l.k.c.)³⁷. Podział ten niesie ze sobą poważne konsekwencje finansowe. Niektóre ulgi podatkowe odnoszą się tylko dla *cooperativa a mutualità prevalente*, które opierają swoją działalność przede wszystkim na współpracy ze swoimi członkami. Według art. 2512 w.l.k.c. *cooperativa*

³² Legge 7 luglio 1907, n. 526 portante disposizioni a favore delle piccole società cooperative agricole e delle piccole associazioni agricole di mutua assicurazione, Gazzetta Ufficiale del 26 luglio 1907, n. 177.

³³ G. Giuffrida, *Le cooperative Agricole (natura giuridica)*, Milano 1981, s. 26 i n.

³⁴ Regio Decreto 8 giugno 1936 n. 12, Conversione in legge, con modificazioni, del Regio Decreto-Legge 24 ottobre 1935, n. 1887, concernente interpretazioni e modificazioni alle leggi sulle imposte dirette, e del Regio Decreto-Legge 13 gennaio 1936-XIV, n. 120, concernente modificazioni ed aggiunte ad alcuni articoli del Regio Decreto-Legge 24 ottobre 1935-XIII, n. 1887, portante interpretazioni e modificazioni alle leggi sulle imposte dirette, Gazzetta Ufficiale del 3 luglio 1936, n. 152.

³⁵ Regio decreto 26 agosto 1937, n. 1706, Gazzetta Ufficiale del 12 ottobre 1937, n. 238.

³⁶ G. Giuffrida, *op. cit.*, s. 29 i n.

³⁷ A. Fici, *Italian co-operative law reform and co-operative principles*, "Euricse Working Papers" 2010, No. 10, s. 3 i n. Zob. szerzej: *Commentario alla riforma delle società*, éd. G. Presti, Milano 2007.

a mutualità prevalente to te, które prowadzą działalność głównie na rzecz członków, konsumentów lub użytkowników towarów czy usług. Opierają się one szczególnie na świadczeniu pracy przez członków lub na wkładach dóbr lub usług wniesionych przez członków. Ponadto podmioty muszą być wpisane w odrębną sekcję rejestru spółdzielni i poddane ograniczeniom z uwagi na aktywa. Co istotne, w spółdzielniach rolniczych warunek przewagi występuje, kiedy wielkość lub wartość produktów wniesionych przez członków jest wyższa niż 50% wielkości lub wartości całkowitej produktów³⁸.

Pojęcie spółdzielni rolniczych wiąże się z pojęciem przedsiębiorców rolnych oraz zakresem aktywności tych podmiotów określonym w art. 2135 wł.k.c. Według prawa włoskiego podmioty są uznawane za spółdzielnie rolnicze, jeżeli spełniają zarówno przepisy o spółdzielni (art. 2511–2545 wł.k.c.), jak i o przedsiębiorcy rolnym (art. 2135 wł.k.c.). W rolnictwie działają różne rodzaje spółdzielni będących przedsiębiorcami rolnymi. Wspomnieć warto też o spółdzielniach pracy³⁹ zajmujących się uprawą gruntów rolnych i hodowlą zwierząt. Takich spółdzielni nie ma jednak we Włoszech dużo. Więcej jest spółdzielni przetwórstwa i sprzedaży produktów rolnych, które są bardzo popularne na włoskich obszarach wiejskich (winiarnie, wytwórnie oliwy czy sera), a także spółdzielni usługowych.

Wątpliwości prawne związane z uznaniem spółdzielni za przedsiębiorców rolnych powstają przede wszystkim w kontekście kwalifikacji ich działalności. Czy w przypadku usług świadczonych z wykorzystaniem produktów rolnych członków albo na rzecz ich gospodarstw (np. usługi agrotechniczne) mamy do czynienia z działalnością rolniczą powiązaną czy raczej z pozarolniczą działalnością gospodarczą? W literaturze temat ten był szeroko dyskutowany, a wątpliwości interpretacyjne wyjaśnił art. 1 ust. 2 dekretu z mocą ustawy z dnia 18 maja 2001 r. n. 228⁴⁰, stanowiący, że „uznaje się za przedsiębiorców rolnych spółdzielnie utworzone przez przedsiębiorców rolnych i ich konsorcja, jeżeli dla wykonywania działalności, o której mowa w art. 2135 wł.k.c., wykorzystują w przeważającej mierze produkty członków”. Zatem obróbka, przechowywanie, przetwarzanie, komercjalizacja i uatrakcyjnianie produktów członków przez spółdzielnie tworzone przez rolników nie naruszają – przy spełnieniu warunku przewagi – powiązania, a przyznają spółdzielniom status przedsiębiorcy rolnego przez pewnego rodzaju przeniesienie cechy rolniczej z członków na spółdzielnie.

³⁸ Zob. szerzej: L. Costato, *Corso di diritto agrario Italiano e comunitario*, Milano 2008, s. 376 i n.

³⁹ Zob. szerzej np. A. Grasso, *Cooperative di Concuzione e agricoltura di Gruppo*, Palermo 1990, s. 2 i n.

⁴⁰ Decreto legislativo 18 maggio 2001, n. 228 Orientamento e modernizzazione del settore agricolo, a norma dell'articolo 7 della legge 5 marzo 2001, n. 57, Gazzetta Ufficiale n. 137 del 15 giugno 2001 – Suppl. Ordinario, n. 149.

Uważa się bowiem, że użycie sformułowania „uznaje się za przedsiębiorców rolnych” implikuje zrównanie takich spółdzielni z przedsiębiorcami rolnymi⁴¹.

Odnotować należy bardzo bogaty katalog regulacji prawnych odnoszących się do ubezpieczeń w spółdzielniach rolniczych i konsorcjach rolnych. Wskazać można chociażby ustawę n. 240 z dnia 15 czerwca 1984 r., przepisy dotyczące zabezpieczenia społecznego dla spółdzielni i ich pracowników, którzy przetwarzają, obrabiają i wprowadzają do obrotu produkty rolne i zwierzęta gospodarskie, czy okólnik INAIL n. 17 z dnia 5 marca 2008 r. Po reformie Kodeksu cywilnego z 2003 r. zarządzanie spółdzielnią stało się efektywniejsze i wydajniejsze. Pozwolono bowiem członkom na wybór jednego z trzech systemów: trójdzielnego, dualistycznego lub monistycznego.

SPÓŁDZIELCZOŚĆ ROLNICZA W POLSCE

W polskim systemie prawnym nie ma definicji spółdzielni rolniczych. Zaliczyć można do nich przede wszystkim spółdzielnie produkcji rolnej, spółdzielcze grupy producentów rolnych, wstępnie uznane grupy i organizacje producentów owoców i warzyw, spółdzielcze organizacje producentów mleka, spółdzielnie socjalne prowadzące działalność rolniczą, spółdzielnie mleczarskie. W Polsce na powierzchni około 230 tys. ha użytków rolnych prowadzi obecnie działalność rolniczą niespełna 700 rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Gospodarstwo rolne prowadzą także niektóre spółdzielnie kółek rolniczych, których obecnie łącznie jest około 500. Ich głównym zadaniem jest świadczenie usług w środowisku wiejskim⁴². W ostatnich latach na terenach wiejskich zaobserwować można powstawanie spółdzielni socjalnych. Obecnie zarejestrowanych jest w Polsce łącznie ponad 1,3 tys. tego typu spółdzielni⁴³. Niektóre z nich prowadzą działalność rolniczą⁴⁴. Wspomnieć warto o spółdzielczych grupach producentów rolnych, wstępnie uznanych grupach oraz uznanych organizacjach producentów owoców i warzyw – prowadzonych w formie spółdzielni. Jeżeli chodzi o spółdzielnie mleczarskie, to w 2007 r. działało 188 takich podmiotów⁴⁵. Odnotować trzeba spółdzielnie zajmujące się przetwórstwem innym niż mleko, np. spółdzielnie „Samopomoc Chłopska”.

Po 1989 r., czyli po transformacji ustrojowej, wiele spółdzielni zostało zlikwidowanych, a rola spółdzielczości w obsłudze wsi i rolnictwa uległa osłabieniu. Rolnicy postrzegali spółdzielczość jako relikty poprzedniej epoki⁴⁶. Poza tym na rozwój

⁴¹ L. Costato, *op. cit.*, s. 379 i n. Zob. też: S. Carmignani, *La societa in Agricoltura*, Milano 1999, s. 231 i n.

⁴² Zob. <http://krs.org.pl> [dostęp: 14.03.2015].

⁴³ Zob. <http://ozrss.pl/spoldzielnie-socjalne/katalog> [dostęp: 14.10.2015].

⁴⁴ Zob. <http://ksow.pl/grupy-producentow-rolnych/warto-wiedziec.html> [dostęp: 11.05.2015].

⁴⁵ Zob. <http://krs.org.pl> [dostęp: 11.05.2015].

⁴⁶ *Ibidem*.

spółdzielczości bardzo negatywnie wpłynęło uchwalenie ustawy z dnia 20 stycznia 1990 r. o zmianach w organizacji i działalności spółdzielni⁴⁷. Jej wejście w życie doprowadziło do upadku wielu spółdzielni, gdyż postawiła ona w stan likwidacji wszystkie związki spółdzielcze oraz niektóre spółdzielnie osób prawnych i fizycznych. Mimo wielu nowelizacji nadal obowiązuje ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze⁴⁸. Ten akt prawny zawiera przepisy szczególne dla spółdzielni produkcji rolnej oraz spółdzielni kółek rolniczych. Do tych pierwszych zaliczone zostały rolnicze spółdzielnie produkcyjne i inne spółdzielnie zajmujące się produkcją rolną. Ustawa ta była wielokrotnie nowelizowana. Dla rozwoju spółdzielczości rolniczej ważna była nowelizacja wprowadzająca uproszczenia w zakresie zakładania spółdzielni celem powołania spółdzielczej grupy producentów rolnych. Sejm 25 lipca 2008 r. uchwalił zmianę do ustawy – Prawo spółdzielcze⁴⁹, w świetle której osoby fizyczne oraz osoby prawne prowadzące gospodarstwo rolne w rozumieniu przepisów o podatku rolnym lub prowadzące działalność rolniczą w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej mogą powołać do istnienia spółdzielnię, której liczba założycieli nie może być mniejsza od 5, ale tylko w sytuacji, gdy podmiot ten jest tworzony wyłącznie w celu organizowania się w grupy producentów rolnych albo wstępnie uznanej grupy producentów owoców i warzyw.

Nowela wprowadziła też uproszczenia w zakresie funkcjonowania odnoszące się do działania rady nadzorczej. W spółdzielczych grupach producentów rolnych oraz w spółdzielni produkcji rolnej, w której liczba członków nie przekracza 10, nie powołuje się rady, o ile statut nie stanowi inaczej. W tym przypadku kompetencje rady wykonuje walne zgromadzenie członków. Wspomniane zmiany ustawy – Prawo spółdzielcze związane były z funkcjonowaniem grup producentów i wprowadzeniem ułatwień w zakresie wyboru spółdzielni jako formy prawnej ich tworzenia.

Do rozwoju spółdzielczych grup producentów rolnych przyczyniła się ustawa z dnia 9 września 2000 r. o grupach producentów rolnych⁵⁰. Uzasadnione wydaje się twierdzenie, że do jeszcze większej popularności podmiotów spółdzielczych przyczynią się niektóre postanowienia rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 2 sierpnia 2016 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania, wypłaty oraz zwrotu pomocy finansowej w ramach działania „Tworzenie grup producentów i organizacji producentów” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020⁵¹. O kolejności przysługiwania pomocy decyduje suma uzyskanych punktów przyznanych na podstawie następujących kryteriów wyboru: np. jeżeli grupa jest zorganizowana w formie spółdzielni (3 pkt); jeżeli grupa zrzesza producentów w kategoriach np. produkty wysokiej jakości lub świnie żywe, prosięta,

⁴⁷ Dz.U., nr 6, poz. 36 z późn. zm.

⁴⁸ T.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 21 ze zm.

⁴⁹ Dz.U., nr 163, poz. 1014.

⁵⁰ Dz.U. z 2000 r., nr 88, poz. 983 ze zm.

⁵¹ Dz.U., poz. 1284.

warchlaki, mięso wieprzowe: świeże, chłodzone, mrożone, lub bydło żywe: zwierzęta rzeźne lub hodowlane (3 pkt); jeżeli w skład grupy wchodzi co najmniej 10 członków (4 pkt, a za każdego kolejnego członka grupy – 0,2 pkt). Spółdzielnie, w odróżnieniu od spółki z o.o., zrzeszają z reguły dużą liczbę członków, szczególnie w przypadku tych tworzonych przez producentów rolnych trzody chlewnej.

Warto wspomnieć o projekcie ustawy o spółdzielniach rolników z 2016 r.⁵² Wskazuje ona, że spółdzielnia rolników jest dobrowolnym zrzeszeniem osób m.in.: fizycznych lub prawnych, prowadzących gospodarstwo rolne w rozumieniu przepisów o podatku rolnym lub prowadzących działalność rolniczą w zakresie działów specjalnych produkcji rolnej, będących producentami produktów rolnych lub grup tych produktów; fizycznych lub prawnych niebędących rolnikami, prowadzących działalność w zakresie przechowywania, magazynowania, sortowania, pakowania lub przetwarzania produktów rolnych lub grup tych produktów – o zmiennym składzie osobowym i zmiennym kapitale, prowadzącym w interesie swoich członków wspólną działalność gospodarczą.

Przedmiotem działalności spółdzielni rolników – w świetle projektu – jest prowadzenie działalności gospodarczej na rzecz członków spółdzielni rolników będących rolnikami w zakresie m.in.: planowania przez nich produkcji produktów lub grup produktów i dostosowywania jej do warunków rynkowych, ze szczególnym uwzględnieniem jej ilości i jakości; koncentracji podaży oraz organizowania sprzedaży produktów lub grup produktów wyprodukowanych przez rolników; koncentracji popytu oraz organizowania zakupu niezbędnych rolnikom środków do produkcji produktów lub grup produktów; sprzedaży produktów lub grup produktów wyprodukowanych przez jej członków, będących rolnikami.

Spółdzielnia rolników tworzy w świetle projektu ustawy zasadnicze fundusze własne: 1) fundusz założycielski, na który składają się wpłaty udziałów członkowskich oraz wpisowego, 2) fundusz zasobowy, na który przeznacza się nie mniej niż 10% dochodu ogólnego, 3) fundusz rezerw niepodzielnych, na który przeznacza się nie mniej niż 20% dochodu ogólnego, 4) fundusz wzajemnościowy, na który przeznacza się nie mniej niż 3% dochodu ogólnego.

Analizowany projekt wprowadza również preferencje podatkowe. Między innymi stanowi, że zwolnione od podatku od nieruchomości są budynki i budowle lub ich części i zajęte pod nie grunty stanowiące własność spółdzielni rolników lub ich związku bądź będące w ich wieczystym użytkowaniu, wykorzystywane na działalność określoną w art. 6 § 1 i 2 ustawy o spółdzielniach rolników. Projekt ustawy przewiduje też preferencje w podatku dochodowym od osób fizycznych⁵³.

⁵² Zob. <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12286900/12360752/12360753/dokument227695.pdf> [dostęp: 11.10.2016]; <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12286900> [dostęp: 11.10.2016]; www.minrol.gov.pl/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/Ze-spoldzielcami-o-spoldzielniach-rolnikow [dostęp: 11.10.2016].

⁵³ Szerzej zob. <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12286900/12360752/12360753/dokument227695.pdf> [dostęp: 11.10.2016].

Należy ponadto wspomnieć o wprowadzeniu do ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii⁵⁴ definicji spółdzielni energetycznej. Ta ustawa stanowi, że jest to spółdzielnia w rozumieniu ustawy z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze, której przedmiotem działalności jest wytwarzanie: a) energii elektrycznej w instalacjach odnawialnego źródła energii o łącznej mocy zainstalowanej elektrycznej nie większej niż 10 MW lub b) biogazu w instalacjach odnawialnego źródła energii o rocznej wydajności nie większej niż 40 mln m³, lub c) ciepła w instalacjach odnawialnego źródła energii o łącznej mocy osiągalnej w skojarzeniu nie większej niż 30 MW_t oraz równoważenie zapotrzebowania, dystrybucji lub obrotu energii elektrycznej, biogazu lub ciepła na potrzeby własne spółdzielni energetycznej i jej członków, przyłączonych do zdefiniowanej obszarowo sieci dystrybucyjnej elektroenergetycznej o napięciu niższym niż 110 kV, sieci dystrybucyjnej gazowej lub sieci ciepłowniczej, na obszarze gmin wiejskich lub miejsko-wiejskich w rozumieniu przepisów o statystyce publicznej. Taki rodzaj spółdzielni może być tworzony także przez producentów rolnych celem budowy biogazowni wykorzystujących produkty rolne albo produkty uboczne z prowadzonej działalności rolniczej.

PODSUMOWANIE

Przeprowadzone rozważania pozwalają na wysunięcie następujących wniosków. Po pierwsze, widoczna jest ewolucja regulacji prawnych dotyczących spółdzielczości w starych państwach członkowskich Unii Europejskiej. Chodzi w szczególności o Francję i Włochy. Już pod koniec XIX w. wystąpiły przykłady regulacji prawnych odnoszących się do spółdzielni rolniczych. Do rozwoju spółdzielczości we Francji przyczyniły się rozbudowane regulacje dotyczące spółdzielni rolniczych w *Code rural*. Na uwagę zasługuje szeroka definicja spółdzielni rolniczych. Występują także preferencje podatkowe (podobnie we Włoszech). Ustawodawca włoski stara się wprowadzać uproszczenia w zakresie zakładania i funkcjonowania spółdzielni rolniczych.

Po drugie, odnosząc się do przepisów krajowych, ustawodawca polski stara się ułatwić tworzenie i funkcjonowanie spółdzielni, wprowadzając stopniowo zmiany do różnych ustaw. Taka droga legislacyjna jest tylko czasowa i nie rozwiązuje problemów w sposób kompleksowy. Niemniej pozytywnie ocenić należy przepisy wspierające rozwój spółdzielczych grup producentów rolnych.

Korzystnie trzeba ocenić przygotowanie projektu ustawy o spółdzielniach rolników, która wprowadza zachęty do zakładania przez rolników zrzeszeń. Szczególnie ważne są udogodnienia podatkowe. Chodzi o możliwość uzyskania ulgi, np. w podatku od nieruchomości. Niemniej uzasadniony wydaje się wniosek *de lege*

⁵⁴ Dz.U., poz. 478 ze zm.

ferenda dotyczący stworzenia szerszego modelu spółdzielni rolniczych (nie tylko spółdzielni producentów rolnych), zawierającego definicję spółdzielni rolniczych i odrębne regulacje prawne adresowane do tych podmiotów⁵⁵. Za takim rozwiązaniem przemawia też to, że spółdzielnie produkcji rolnej zostały już odrębnie uregulowane w ustawie spółdzielczej z 1961 r., a potem w ustawie z 1982 r. Transformacja ustrojowa, a zwłaszcza powstanie nowych rodzajów spółdzielni rolniczych oraz funkcjonowanie w ramach WPR, powodują rozbudowanie i zróżnicowanie problematyki. Jak słusznie podkreśla się w literaturze, pojęcia, którymi posługuje się ustawodawca, odzwierciedlają pewną koncepcję kształtowania się stosunków społecznych w rolnictwie⁵⁶. Skoro formuła organizowania i funkcjonowania spółdzielni rolniczych uległa zmianie w nowych warunkach członkostwa Polski w Unii Europejskiej i jednocześnie działają nowe rodzaje spółdzielni, to powinno to również znaleźć wyraz w poszerzeniu siatki pojęciowej i regulacji prawnych. Zmiany społeczno-gospodarcze wymagają uaktualnienia regulacji prawnych oraz uwzględnienia innych rodzajów spółdzielni rolniczych, a nie tylko spółdzielni produkcji rolnej. Ustawa dotycząca spółdzielni rolniczych powinna koncentrować się na następujących kwestiach: pojęciu spółdzielni rolniczych, rodzajach tych podmiotów, zakresie ich działalności, członkach spółdzielni, zagadnieniach związanych z ich organizowaniem i funkcjonowaniem. Znakomita większość tych regulacji powinna zostać zawarta w ustawie o spółdzielniach rolniczych, niektóre zaś bądź w przepisach ogólnych ustawy – Prawo spółdzielcze, bądź w aktach prawnych poza ustawami spółdzielczymi, np. w ustawie o kształtowaniu ustroju rolnego, ustawach związanych z podatkami⁵⁷.

BIBLIOGRAFIA

- Bierzanek R., *Prawo spółdzielcze w zarysie*, Warszawa 1984.
- Boguta W., Gumowski Z., Lachowski K., *Organizacja mazowieckiego rynku rolnego poprzez tworzenie grup producentów rolnych na bazie prawa spółdzielczego*, Warszawa 2007.
- Borzaga C., Carini C., Costa E., Carpita M., Andreaus M., *Cooperation in Italy in 2008*, "Euricse Working Papers" 2012, No. 26.
- Bruggemann F.M., *Genossenschaften in Frankreich. Die Rechtsstellung von Agrar Genossenschaften und Credit Agricole*, Münster 1985.
- Budzinowski R., *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Warszawa 1992.
- Carmignani S., *La societa in Agricoltura*, Milano 1999.

⁵⁵ Rodzi to pytanie o nazwę: spółdzielnie „rolnicze” czy „w rolnictwie”? W obu przypadkach chodzi o zaznaczenie, że są to spółdzielnie działające w sektorze rolnym. Odnosząc się jednak do nazewnictwa występującego w literaturze oraz obcych porządkach prawnych, bardziej zasadne będzie przyjęcie nazwy „spółdzielnie rolnicze”.

⁵⁶ Tak: uwagi odnośnie do gospodarstwa rolnego R. Budzinowskiego, *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Warszawa 1992, s. 147.

⁵⁷ Zob. szerzej: A. Suchoń, *op. cit.*, s. 397 i n.

- Chômél C., *Le cadre juridique et la gouvernance des coopératives agricoles*, [w:] C. Chômél, F. Declerck, M. Filippi, R. Mauget, O. Frey, *Les coopératives agricoles. Identité, gouvernance et stratégies*, Paris 2013.
- Code rural et de la pêche maritime*, éd. H. Bosse-Platière, Paris 2012.
- COGECA, *Development of Agricultural Cooperatives in the EU*, Brussels 2014.
- Commentario alla riforma delle società*, éd. G. Presti, Milano 2007.
- Cooperatives Europe, *Performance Report. Key Figures 2005*, Brussels 2006.
- Cooperatives Europe Asbl, *2009 European Co-operatives Key Statistics*, Brussels 2009.
- Costato L., *Corso di diritto agrario Italiano e comunitario*, Milano 2008.
- Coutant L., *L'Evolution du droit cooperatif de ses origines à 1950: La double tendance vers son unification et son autonomie, la loi du 10 sept. 1947, la codification en cours*, Matot-Braine 1950.
- Dulfer E., *The co-operative between member participation, the formation of vertical organizations and bureaucratic tendencies*, [w:] *Co-operatives in the Clash between Member Participation, Organizational Development and Bureaucratic Tendencies*, eds. E. Dulfer, W. Hamm, London 1985.
- Fici A., *Italian co-operative law reform and co-operative principles*, "Euricse Working Papers" 2010, No. 10.
- Filippi M., *L'ancrage territorial des entreprises coopératives agricoles et le développement durable*, [w:] C. Chômél, F. Declerck, M. Filippi, R. Mauget, O. Frey, *Les coopératives agricoles. Identité, gouvernance et stratégies*, Paris 2013.
- French Ministry of Agriculture and Fisheries, *Agricultural Cooperation in France*, Paris (wersja uaktualniona i przetłumaczona z j. francuskiego na j. angielski przez Coop de France, lipiec 2005).
- Gilardeau J.M., Moreau J.P., *Code rural: commenté et annoté*, Paris 1995.
- Giuffrida G., *Le cooperative Agricole (natura giuridica)*, Milano 1981.
- Gourlay P.G., *Coopératives agricoles*, Paris 1980.
- Grasso A., *Cooperative di Concuzione e agricoltura di Gruppo*, Palermo 1990.
- Hiez D., *France*, [w:] *International Handbook of Cooperative Law*, eds. D. Cracogna, A. Fici, H. Hagen, Berlin–Heidelberg 2013.
- International Handbook of Cooperative Law*, eds. D. Cracogna, A. Fici, H. Hagen, Berlin–Heidelberg 2013.
- Komisja Europejska, *Biała Księga o przedsiębiorstwach spółdzielczych. Dokument konsultacyjny Unii Europejskiej*, Bruksela 2001.
- Martine E.N., *Societes cooperatives et groupements agricoles*, « Revue de droit rural » 2000, n 281.
- Mellerio R., Gréteau B., *Les coopératives agricoles à l'heure des rapprochements capitalistiques*, « La Semaine Juridique Entreprise et Affaires » 2012, n 46.
- Nast A., *Code de la cooperation*, Paris 1928.
- Ott U., *Die landwirtschaftlichen Kooperativen in die Europäischen Gemeinschaft*, Berlin 1996.
- Piechowski A., *Spółdzielczość w Unii Europejskiej*, [w:] *Rola i przyszłość spółdzielczości: gospodarka konkurencyjnej Polski*, „Biuletyn Forum Debaty Publicznej” 2012, nr 19.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 2 sierpnia 2016 r. w sprawie szczególnych warunków i trybu przyznawania, wypłaty oraz zwrotu pomocy finansowej w ramach działania „Tworzenie grup producentów i organizacji producentów” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (Dz.U., poz. 1284).
- Suchoń A., *Prawna koncepcja spółdzielni rolniczych*, Poznań 2016.
- Ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 21 ze zm.).
- Ustawa z dnia 20 stycznia 1990 r. o zmianach w organizacji i działalności spółdzielni (Dz.U., nr 6, poz. 36 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 9 września 2000 r. o grupach producentów rolnych (Dz.U. z 2000 r., nr 88, poz. 983 ze zm.).
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii (Dz.U., poz. 478 ze zm.).

SUMMARY

The aim of the article is to evaluate the national legal instruments (determinants) affecting the establishment and operation of agricultural cooperatives. This problem is wide, therefore, deliberations focus primarily on French and Italian legislation. It presents a brief evolution of regulations on agricultural cooperatives in these countries, with special focus on Rural Code (French Rural Code) and the Italian Civil Code. Emphasis is put on a broad definition of agricultural cooperatives occurring in France and legal simplification concerning the activities of these entities in Italy. Further discussion focuses on the Polish legislation. Particular attention has been given to the development of cooperative agricultural producer groups which was partly a result of significant changes in law. In conclusion, the author states that the legislatures of the old EU Member States have introduced over the years a number of legal instruments affecting the establishment and operation of agricultural cooperatives. While the Polish legislator is trying to facilitate the creation and operation of cooperatives, gradually introducing changes to different legal acts. Such a legislative way is only temporary and does not solve the problems in a comprehensive manner. Therefore, the author favorably evaluates the preparation of a draft act on cooperatives of farmers.

Keywords: cooperatives; agricultural cooperatives; Common Agricultural Policy; cooperative agricultural producer groups; energy cooperatives